

Lokal forvaltning av nasjonalparker og større verneområder

– Informasjon til Sametingets oppnevnte medlemmer i verneområdestyrene

Forord

Dette veiledningsheftet er ment å være et hjelpemiddel til deg som Sametingets oppnevnt representant i verneområdestyre. Her er det samlet bakgrunnsinformasjon om ordningen med lokal forvaltning av verneområdene, som forhåpentligvis hjelper deg i gang med styrevervet ditt.

Samisk bruk av naturen er variert og tilpasset til omgivelsene som samene tradisjonelt har bosatt seg i. Samisk tradisjonsbruk og kulturutfoldelse omfatter et mangfold av levemåter som reindrift, jordbruk, jakt, fiske, uttak av emner til duodji, sanking og høsting, både til næring og eget bruk. Denne bruken har basert seg på en verditankegang om at man aldri tar mer enn det man må og hensynet til naturens egne grenser tillater. Den nøysomme bruken og tradisjonelle samiske forvaltningen har også gjort at Sápmi har verdifull natur, og bidratt til at de har fått status som vernede områder.

Sametinget er opptatt av å synliggjøre hvordan samiske rettighetshavere, næringsutøvere og lokalsamfunn er påvirket av vernetiltak. Mye av verdiene som storsamfunnet ser som verneverdige, er resultat av tradisjonell samisk bruk og forvaltning av naturen, og den tradisjonelle kunnskapen knyttet til dette. Det er behov for at både storsamfunnet og statlige miljømyndigheter tilegner seg bedre forståelse om samisk tradisjonell naturbruk og tradisjonell kunnskap. Det er avgjørende for fremtidig bruk av våre nærområder. Lokal forvaltning av nasjonalparker og større verneområder er et viktig ledd i dette arbeidet.

Sametingsrådet registrerer også at det stadig inviteres nye brukergrupper inn i vernede områder. Vi ser hvilken makt markedsføring av verneområder har, hvilke historier som fortelles, hvem sin tilstedeværelse som blir anerkjent og hvem sin ikke. Din kunnskap til lokalt bruk av verneområder og hva er de viktige hensyn til den samiske befolkningen i dine nærområder vil derfor være et viktig bidrag i det arbeidet styrene gjør i besøksforvaltning og tilrettelegging for bruk av verneområder.

I den offentlige debatten forbinder man ofte nasjonalparker og verneområder med et såkalt villmarkspregede område, men slike tilsynelatende urørte områder er ofte samiske kulturlandskap. Tidligere generasjoners forsiktige bruk av naturen er til stede i form av kulturminner, fortellinger og stedsnavn, og ikke minst tradisjonell kunnskap, bygd opp og overført fra generasjon til generasjon over lang tid. Lokal forvaltning med samiske representanter i verneområdestyrene er med på å sikre at også tidligere samisk tilstedeværelse i verneområder ikke blir glemt, men en synlig del av forvaltningen.

Medlemmene som Sametinget foreslår til nasjonalparkstyrene representerer samiske interesser i kraft av sin egen person. Du er valgt til styret fordi Sametinget mener at du vil ivareta samiske interesser på en god og helhetlig måte i styrearbeidet. Lykke til med arbeidet!

Maja Kristine Jåma

Sametingsråd

Sametingets politikk i verneområdene

Nu guhká go mis leat eatnamat -Sametingsmelding om areal om miljø ble vedtatt i Sametingets plenum i 2016 og danner grunnlaget for Sametingets arbeid med verneområdene.

Sametinget har som mål at:

- alt arealvern - naturreservater, nasjonalparker og landskapsvernområder - skal ha som formål å sikre naturgrunnlaget for samisk kultur og næringsutøvelse. Naturmangfold bevares gjennom kontinuitet i samisk bruk.
- all forvaltning av verneområder i Sápmi skal ta utgangspunkt i og sikre fortsatt tradisjonell samisk bruk av områdene.
- tilrettelegging for verdiskapning i nasjonalparker og andre større verneområder skal skje på en måte som ivaretar eksisterende samiske næringer.

Den tradisjonelle samiske bruken og forvaltningen av arealer og ressurser har alltid skjedd med mål om at bruksområdene skal danne livsgrunnlag for kommende generasjoner. Samtidig har vi tatt i bruk ny teknologi og nye bruksmetoder, og utviklet våre mangfoldige næringstilpasninger til å være hensiktsmessige for å livberge oss til enhver tid. Kontinuitet i bærekraftig samisk bruk og forvaltning av natur sikrer naturgrunnlaget for samisk kultur også i fremtiden.

Klimaendringene med temperaturøkningen og endringene i nedbør og årstidene kommer til å påvirke både økosystemene og samfunnene i Sápmi. De som er mest avhengig av naturen vil påvirkes sterkest av endringene. Sametinget etterlyser klimarettferdighet slik at klimatiltak ikke blir dobbelt burde for samiske næringer og kulturutøvelse. Det er behov for å se på samiske næringenes behov for fleksibilitet i møte med klima i endring.

Naturlandskapet er ikke uberørt villmark, men et viktig grunnlag for samisk kultur. Det er en arbeidsplass for folk i primærnæringene og det er bruks- og høstningsområder. Verneområder med sine forskrifter skal ikke sette begrensninger for å fortsette en slik økologisk, kulturell og økonomisk bærekraftig bruk og forvaltning. Det er derfor behov for samisk kulturkompetanse i forvaltning av verneområdene.

Foto: Marie Louise Somby, Árvu

Konvensjonen om biologisk mangfold anerkjenner urfolks tradisjonelle kunnskap og slår fast at statene er forpliktet til å respektere, bevare og videreføre slik kunnskap. Sametinget jobber for at tradisjonell kunnskap skal bli en naturlig del av beslutningsgrunnlaget for verneforskrifter og forvaltningsplaner, på lik linje med forskningsbasert kunnskap.

Sametinget har som mål at samiske språk styrkes og blir en naturlig del av den norske offentligheten. Dermed bør informasjon, skilting og tilrettelegging i verneområdene utarbeides også på samiske språk.

Samiske stedsnavn er verdifull samisk språkav og en del av den tradisjonelle kunnskapen knyttet til et område. Det kulturelle mangfold som framstilles i samiske stedsnavn bør komme til syne i også i verneområder. Verneområder er ofte samisk kulturlandskap og kulturminner er ofte å anse som vesentlig del av verneverdier. Samiske kulturminner kan for eksempel være hus- og gammetufter, teltboplasser, ulike typer anlegg brukt ved jakt, fangst, fiske, reindrift eller husdyrhold, graver, offerplasser eller steder det knytter seg sagn og fortellinger til.

Viktige lover og regelverk i arbeidet med verneområder

Konvensjon om biologisk mangfold

Konvensjon om biologisk mangfold er en internasjonal avtale som har som formål å bevare det biologiske mangfoldet, sikre bærekraftig bruk av biologiske ressurser og en rimelig og rettferdig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av genetiske ressurser. FNs konvensjon om biologisk mangfold ble ratifisert og trådte i kraft for Norge 29. desember 1993. Land som har underskrevet avtalen er forpliktet til å lage nasjonale strategier, opprette verneområder, bekjempe fremmede arter og bevare truede arter.

I forhold til urfolksperspektivet er det særlig artikkel 8 (j) og 10(c) som er av betydning i forbindelse med forvaltning av verneområder. Artiklene anerkjenner betydning av urfolks tradisjonelle kunnskaper og sedvanemessige bruk som viktige i bevaring og bærekraftig bruk av naturmangfoldet.

FNs konvensjon om biologisk mangfold (CBD) artikkel 8(j) og 10 (c)

"Hver kontraherende Part skal så langt det er mulig og hensiktsmessig:

8(j) under hensyntagen til sin nasjonale lovgivning, respektere, bevare og opprettholde de urbefolknings- og lokalsamfunnenes kunnskaper, innovasjoner og praksis, som representerer tradisjonelle livsstiler av betydning for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold, og fremme en bredere anvendelse av disse, med samtykke og medvirkning fra innehaverne av slike kunnskaper, innovasjoner og praksis, samt oppfordre til en rimelig fordeling av fordelene som følger av utnyttelsen av slike kunnskaper, innovasjoner og praksis;

10 (c) beskytte og oppmuntre sedvanlig bruk av biologiske ressurser etter tradisjonelle kulturelle metoder, som er forenlige med fowrut-setningene for bevaring og bærekraftig bruk; "

Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven implementerer nasjonalt mange viktige prinsipper i Konvensjonen om biologisk mangfold. Naturmangfoldlovens formålsparagraf slår fast at naturen skal tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også som grunnlag for samisk kultur. Videre presiseres det at myndighetene skal legge vekt på tradisjonell kunnskap som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet. Samt at tiltak skal avveies mot samiske interesser.

Verneforskrift og kongelig resolusjon

Verneområder blir opprettet etter naturmangfoldloven §§ 33-51. For et hvert verneområde, både nasjonalparker, landskapsvernområder og naturreservater vedtas det en egen forskrift og områdene forvaltes på bakgrunn av verneforskriften. Verneforskriften angir

Naturmangfoldloven

§ 1. *Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.*

§ 8 --- *Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.*

§ 14. *Tiltak etter loven skal avveies mot andre viktige samfunnsinteresser.*

Ved vedtak i eller i medhold av loven som berører samiske interesser direkte, skal det innenfor rammen som gjelder for den enkelte bestemmelse legges tilbørlig vekt på hensynet til naturgrunnlaget for samisk kultur.

blant annet hvilke natur- og kulturverdier vernet skal ivareta, verneområdets grenser, berørte eiendommer og bestemmelser om bruk av området.

For videreføring av samisk bruk i verneområder er blant annet naturmangfoldlovens § 34 av betydning. Den slår fast blant annet at *"Verneforskriften skal ikke være til hinder for å videreføre bærekraftig bruk som bygger opp under verneformålet i et område"*.

Alle berørte har rett til å medvirke i verneplan-prosesser. Ved utarbeidelsen av verneforskrifter konsulerer Sametinget med ansvarlige myndigheter. Verneforskrifter skal etter naturmangfoldloven vedtas av Kongen i statsråd.

Retten til å bli konsultert

ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater omhandler konsultasjoner og landrettigheter. Rettigheter til land og vann er essensiell del av urfolks rettigheter. Urfolk er både sosialt, kulturelt, økonomisk, åndelig og politisk knyttet til land, territorier og ressurser. Det at Norge i 20. juni 1990 har ratifisert konvensjonen danner også grunnlag for samisk deltakelse i verneområdeforvaltningen.

Deltakelse i bruk, styring og bevaring av ressursene som ILO 169 viser til er konsultasjoner. Endringen i Sameloven kap. 4, som tredde i kraft 1. juli 2021 lovfestet myndighetenes konsultasjonsplikt overfor representanter for berørte samiske interesser (§ 4-4). Nasjonalpark- og verneområdestyrer utøver myndighet på vegne av den Norske stat. Derfor kan nasjonalpark- og verneområdestyrer ha konsultasjonsplikt ovenfor representanter for samiske interesser.

Det at samer er representert i nasjonalpark- og verneområdestyrene gjør at Sametinget har ikke sett det som hensiktsmessig å konsultere med styrene. Sametinget konsulerer Klima- og miljødepartementet

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stamme-folk i selvstendige stater, artikkel 15 nr.1

"Vedkommende folks rett til naturressurser i deres landområder skal sikres spesielt. Slike rettigheter omfatter disse folks rett til å delta i bruk, styring og bevaring av disse ressursene."

og Miljødirektoratet i saker som angår verneområder. Konsultasjonsplikten vil også gjelde for samiske rettighetshavere som administrativt sorterer inn under våre naboland, og som på bakgrunn av alders tid bruk bedriver sin virksomhet i Norge. Slik konsultasjonsplikt følger av ILO 169, særlig artikkel 6, FN's urfolkserklæring artikkel 19 og den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27.

Sametinget har en avtale med miljøverndepartementet fra 2007 om hvordan verneplanprosessen skal foregå i samiske områder. Avtalen definerer blant annet regler om etablering av arbeidsutvalg der samisk representasjon skal inngå. Dette sikrer at direkte berørte samiske rettighetshaveres og samiske interessers deltakelse i verneplanprosessen. Sametinget anser at avtalen og prosedyrene for verneplanarbeid gjelder fortsatt, men må tolkes i lyset av endringene i Sameloven.

Ordning med lokal forvaltning av verneområder

Ordningen med lokal forvaltning av nasjonalparker og større verneområder ble innført i 2010. Den nye forvaltningsordningen er i tråd med ILO-169 om urfolk, artikkel 15 nr. 1 som forplikter staten til å sikre samisk deltaking ved bruk, forvaltning og bevaring av naturressursene i samiske områder.

Verneområdestyrene velges av kommunestyrene, fylkestinget og Sametinget. Graden av samisk representasjon blir vurdert ut fra områdets betydning for samisk kultur og næringsutøvelse. Klima- og miljødepartementet og Sametinget konsulterer om sammensetningen og den samiske representasjonen for hvert enkelt nasjonalparkstyre.

Sametinget har oppnevnt 42 representanter i alt 21 nasjonalpark- og verneområdestyrer over hele landet.

Om partssammensatte styrer

I 2017 ble igangsatt et forsøk med en partssammensatt styreform der ulike interesser inngår i verneområdestyrene vil bidra til mer lokal aksept for vern. I det tradisjonelle samiske området omfatter denne prøveordningen Trollheimen verneområdestyret og nasjonalparkstyret for Skarvan, Roltdalen og Sylan.

Sametinget har i konsultasjoner med Miljødirektoratet vært av den oppfatningen at endring av styresammensetning skal ikke gå utover den forholdsmessige samiske representasjonen i styret. I Trollheimen verneområdestyret har både grunneiere, friluftslivsinteresse og reindrift fått utvidet representasjon i styret i tillegg til representantene for kommuner, fylke og Sametinget. I nasjonalparkstyret for Skarvan, Roltdalen og Sylan er også grunneiere representert i tillegg til kommuner, fylke og Sametinget.

Forvaltningsplan

En viktig oppgave for verneområdestyrene er å utarbeide eller revidere forvaltningsplaner for verneområdene. En forvaltningsplan er et verktøy for den daglige forvaltninga av verneområdet. Forvaltningsplanen skal ta vare på verneverdiene, både gjennom å beskytte dem mot uønskede inngrep, og gjennom å legge til rette for aktivitet som fremmer

verneverdiene. Forvaltningsplanen gir rammer for enhetlig og forutsigbar forvaltning av verneområdet gjennom klare regler for forvaltningspraksis og saksbehandling.

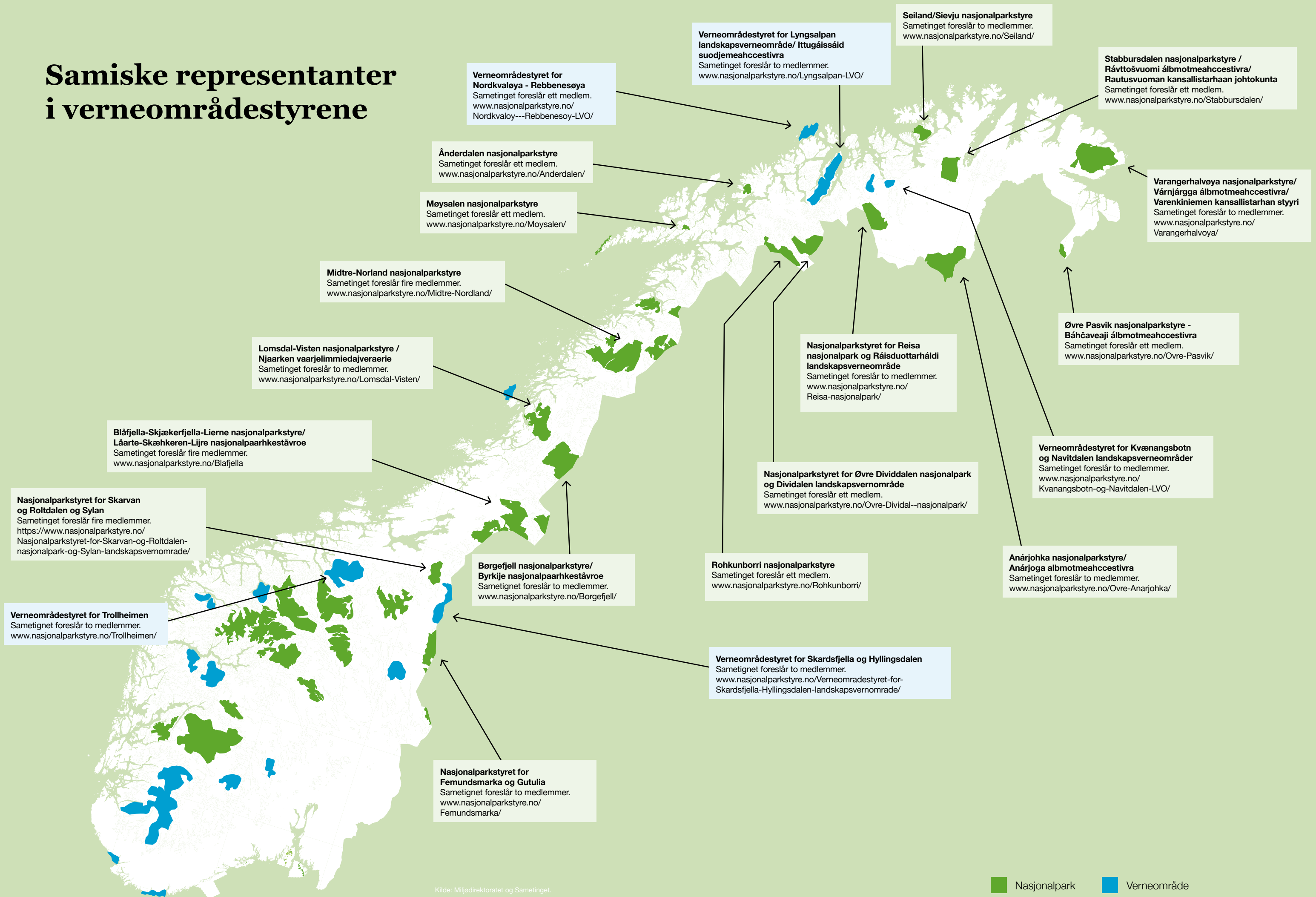
Samisk representasjon verneområdestyrer begrenser behovet for Sametingets direkte medvirkning i utarbeidelsen av forvaltningsplaner. Sametinget får forvaltningsplanene på høring og vurderer behovet for konsultasjon med Miljødirektoratet på bakgrunn av om det er oppstått forhold i forvaltningsplanarbeidet som de samiske styrerepresentantene ikke kan stille seg bak.

Besøksstrategi

Besøksstrategier ble innført som et verktøy for implementering av nasjonal merkevarestrategi for verneområdene i Norge. Besøksforvaltning har som mål å legge til rette for og styre bruken av et verneområde slik at forståelsen for vernet økes og verneverdiene ivaretas, samtidig som opplevelsen for de besøkende skal bli best mulig og den lokale verdiskapingen skal bli størst mulig.

Det er en oppgave til nasjonalpark- og verneområdestyrene å utarbeide og vedta besøksstrategi. Dette kan skje i tilknytning til utarbeidelse eller revidering

Samiske representanter i verneområdestyrene

av forvaltningsplan eller utenom disse prosessene. Utforming av besøksstrategier kan ha konsekvenser for samisk bruk av verneområdene.

Faglig rådgivende utvalg

Nasjonalpark- og verneområdestyrene skal oppnevne et faglig rådgivende utvalg. Utvalget skal bestå av representanter for ulike interesser lokalt som blir berørt av vernet. Nasjonalpark- og verneområdestyrer bør ha minst et årlig dialogmøte med faglig rådgivende utvalg.

Faglig rådgivende utvalg kan bidra med verdifullt innsikt, råd og innspill til styrets arbeid, og er et viktig organ for å sikre at styret er godt informert om det som skjer i og rundt nasjonalparken. Samiske rettighetshavere, lokale samiske kultur- og kunnskapsorganisasjoner og næringsorganisasjoner vil kunne være aktuelle å invitere i faglig rådgivende utvalg.

Nyttige kilder for videre informasjon

På Sametingets nettside finner du informasjon om Sametingets politiske virke.

www.samediggi.no

www.saemiedigkie.no

www.samedigge.no

www.sametinget.no

Sametingsmelding om areal- og miljø samt annen arbeid i areal- og miljøpolitikk kan være nyttig også i forbindelse med arbeidet i verneområdestyrene.

www.sametinget.no/areal-klima-og-miljo/

Informasjon om ditt eget og andre nasjonalpark- og verneområdestyrene sitt arbeid finner du på fellesportalen www.nasjonalparkstyre.no

Informasjon rettet mot besøkende i nasjonalparker og verneområder er samlet også på samiske språk i

www.norgesnasjonalparker.no.

Alle verneforskrifter er tilgjengelige og søkbar med verneområdets navn i www.lovdata.no.

Generell informasjon om miljøforvaltning finner du fra Miljødirektoratets hjemmesider

www.miljodirektoratet.no

Informasjon om konvensjon om biologisk mangfold finner du fra www.cbd.no

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Ávjovárgeaidnu 50
N-9730 Karasjok/Kárášjohka

Telefon +47 78 47 40 00

samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no